

Писанка

Юрій Тис

I

Часи були такі давні, що їх ніхто вже не пам'ятає. Жили тоді ще люди, що їх звали чародіями або чаклунами. Звичайно, вони були недобрі і злющі, знали, як навести лихо на інших, перекидаючи людей у звірів.

Маленька Ладочка мала фіялкові оченята, ясне волоссячко, любила всіх і всі її любили. Мала добре серце і завжди помагала немічним та нещасним. Привітна й чемна, любила тваринки та квіти, любивалася красою лісів і полів, а жила з дідусем і бабусею, бо вже батьків не було.

Жила Ладуня в садибі з ясними віконцями серед барвистих квітів і біля кришталево чистого джерельця. Коли приходила зима, рослини засинали під снігом, щоб ще краще розвинутися навесні, а водичка вкривалася тонким льодом. Тільки там, де було джерельце, видніла завжди чиста прозора вода. На зиму поселялися в хатині цвіркуни, що вечорами сюрчали й заколисували Ладу до хну. А попри хатину пробігав шлях, не знати звідки й куди він провадив. Навіть, як вийти було на горбок, то шлях ішов далі, аж ген за синьо-золотавий обрій.

Одного літнього дня прибула до оселі валка чужинних гостей. Попереду їхав багатий пан у барвистому одязі. Збоку в нього звисала крива шабля.

Гості позідали з коней, і їх оточили пожильці. Люди були тут завжди гостинні й привітні до всіх чужинців, бо мали вже таку добру вдачу, а теж і тому, що старовинний звичай велів приймати кожного, хто був утомлений дорогою та бажав відпочити. Тож і тих гостей прийняли, чим хата багата, прохали спочити й бути, як у себе вдома.

Але ці гості були не такі, як усі інші. Ладуня не знати чому налякалася їх, і тільки здалеку споглядала на їхні хижі очі, на шаблі, що їх держали в руках, наче напотові, і мовчали. Полохливою Ладуня не була, але таки боялася підійти до них, особливо до їхнього проводиря, страшнішого за всіх. Чула здалеку, як він розхвалював свою країну, розповідав, які там щасливі люди, чванився багатством усіх своїх підданих та запрошував слухачів відвідати його державу.

Прощаючись, чужинець почастував декого чаркою солодкого багряного вина і від'їхав, обіцяючи ще раз навідатися до них. Аж полегшало Ладуні, коли вершники зникли за обрієм.

На другий день пожильці оселі стали наче заворожені. Ніхто не брався до праці, всі тільки гомоніли про щасливу країну чужинця. Правда, дехто закликав їх спам'ятатися, бо не вірив словам чужинця, але це не помагало. Мріяли про райську країну і про те, щоб піти туди, де панують щастя й багатство.

Згодом вершники вернулися. За ними тяглася юрба народу, росли юнаки й дівчата, сильні й меткі чоловіки та жінки. До цього походу приєднався дехто із пожильців оселі. Спорожніли хати й господарства, в них залишилися тільки старі люди, немічні і слабкі.

І пішли по країні чутки, здогади, плач і лемент. Не було— кому засіяти поле, кувати залізо, тесати дерево. І люди розумні та в світі бувалі догадалися, що за чужинцем пішли ті, що пили його вино. Це він заворожив людей зачарованим напоєм.

Ладуня помітила, що тяжка журба пригнобила людей. Дівчинка ходила спустілими ланами, споглядала на городи, зарослі бур'янами. Не чула вже дзенькоту заліза в ковалів, а так радо ходила до них, щоб дивитись на миготливі іскри, що злітали вгору із розпеченого металу. Закриті були теж майстерні столярів. Тепер там стало темно, тихо й сумно. ■

Лада пішла в поле. Зупинилась край левади, де колись паслися овечки та ягнята. І тут було безрадісно, глухо. Дівчинка присіла у траві біля своїх улюблених квіток і заплакала.

"Що робити? — думала вона. — Як урятувати край від загину? Чи не піти б у країну чарівника й попрохати його, щоб звільнив усіх людей і повернув їх додому? Але куди йти до страшного чаклуна? Де його царство?"

Одна сльозина покотилася з фіялкового вічка в келех польового дзвіночка. І враз Ладуня почула тихесенькі слова:

— Дзень-дзень-дзень! Не плач, Ладочко, не плач! Ми, твої квітки, поможемо тобі й порадимо ...

— Поможете, справді? — зацікавила дівчинка.

— Запам'ятай собі наші слова! — загомоніли-заграли дзвіночки. — Чужинець, що забрав людей із собою — грізний чаклун, могутній цар жорстокого народу. Він не знає ні Бога, ні правди, не має серця. Живе в холодному, суворому замку, де й сонце лякається заглянути. Він хоче поневолити цілий світ. Страшний і ненависний, сидить у своїй твердині-кремлі. Чи не боїшся йти до нього?

Лада подумала хвилину.

— Трохи боюся, — відповіла, — але чи не важливіша справа рятувати інших?

Тоді квітки показали їй, куди йти до чаклуна. Рада й весела, побігла Лада додому. Розповіла все дідусеві й бабусі і прохала, щоб дозволили їй піти рятувати земляків.

Переконавали старенькі Ладочку цілими днями й вечорами— що дорога далека, що чаклун страшний і може її ув'язнити або й убити. Але Лада відповідала:

— Страшний цар, то й людям там горе! Певне невільниками стали, коли чаклун мусів чарами їх обдурити. А, може, він не зробить лиха маленькій дівчинці? І, врешті, хто ж їх вирятує? Кожний боїться йти туди, ні в кого нема охоти рятувати нещасних.

Подумали старенькі, що, може, таки справді така маленька дівчинка зворушить серце царя. І згодилися. Дали Ладочці торбинку з сухарями і поблагословили її в далеку дорогу. Дивились за нею, аж поки її маленька постать не зникла за лісом.

***

Був літній ранок, і сонце золотило ясне волосся Ладочки. А вона раділа й вітала сонце старовинною піснею:

Добрідень тобі, сонечко ясне,

Ти святе, ти ясне-прекрасне,

Ти чисте, величне, поважне.

Ти освічуєш гори й долини,

І високі могили.

Освіти й мене перед усім миром,

Перед панами, перед царями,

Перед усім миром християнським.

Минала по дорозі села й садиби.

— А куди Бог провадить, маленька? — питали її.

— До царя страшного, що забирає людей, зачарованих його вином.

Люди жахалися.

— А чого ж ти йдеш туди?

— Рятувати своїх земляків.

Ламали руки жінки, хитали головами чоловіки.

— Не йди, дівчинко! Він уб'є тебе!

І розповідали, що дорога до його замку страшна, що її зловлять по дорозі його посіпаки, і вона ніколи не вернеться додому.

Від таких слів серце дівчинки здригалося з переляку, сльози наворачалися на очі, і не раз вона хотіла вже вертатися додому. Але, коли згадувала про нещасних бранців—невільників, ще рішучіше відповідала:

— Ні, ні! Не кажіть мені такого! Я не боюся, я мушу визволити мій народ із неволі!

Люди споглядали на крихітну постать, на її носик, рожевий від зворушення та сліз, і, похнюпивши голови, відходили. Їм ставало соромно, що вони самі нездатні до такої жертви, що не можуть зважитися на таку небезпеку.

Сім днів ішла Ладочка. Якось надвечір задумала переночувати біля річки, поблизу молодого гаю. Там побачила самотню хатину, вже стареньку, що по вікна загрузла в землю. Обережно постукала у двері. Ніхто не відповів. Ступила на поріг.

— Чи є тут хто в хатині?

У відповідь почула слабкий, ледве чутний голос. Увійшла. На ліжку лежав старенький чоловік із заплющеними очима. Ладочка зрозуміла, що він дуже хворий. Побігла до джерельця і принесла дідусеві свіжої води.

Хворий розплющив очі і ледве промовив:

— Занедужав я, і нікого тут не було, щоб допоміг мені.

Ладочка метнулася по хаті. Приготовила страву, прибрала кімнату і так доглядала старенького, що він за три дні видужав. Тоді Ладочка розповіла дідусеві, куди й по— що вибралась у дорогу.

Він сумно покивав головою:

— Не для тебе це, Ладочко! Дорога далека, страшна та, врешті, хто знає, чи повернешся з цієї мандрівки. А що, як чаклун ув'язнить тебе або, ще гірше, зачарує тебе на шкоду людям?

Ладочка не дала себе переконати.

— А я таки піду, дідусю! Може не вдію нічого, а може врятую людей із неволі.

— Багато бачив я на віку своєму, — сказав тихо дідусь. — І довго ждав я на когось, хто мав би силу й відвагу пожертвувати собою за свій народ. І діждався! За твоє добре серце нагороджу тебе невеличким дарунком.

Він пішов до комори і приніс срібну тацю, повну прекрасних писанок.

— Ці писанки звичайні собі. А ось ця єдина — чарівна. Коли будеш у нещасті, кинь її об землю. Вона розіб'ється. Тоді скажи: "Рятуй, писанко!" Бережи її та знай, що тільки один раз оживає в ній чародійна сила.

Подякувала Ладочка красно дідусеві за дарунок, заховала писанку у свою торбинку й рушила далі в непевну дорогу до царства чаклуна. А дідусь додав на прощання:

— Хто має цю писанку, великою силою володіє. Уважна та обачна будь, Ладочко, чаклун збирає могутнє військо, щоб завоювати цілий світ!

II

Знову проминуло сім днів. Лада йшла польовою дорогою, а побіч росли червоні маки, сині дзвіночки й голубі незабудки. Враз почула знайомі голосочки:

— Дзень-дзень-дзень... дзень-дзень-дзень...

Вона схилилася до квітки.

— Ладочко, — загомонів дзвіночок, — отут кінчаються левади, і ти увійдеш у велику степову пустелю. Не лякайся! Ми повідомили звірів, що там живуть, вони тобі допоможуть.

І справді, вневдовзі великий Степовий Орел почав кружляти над Ладю.

— Я бачу далеко й літаю, високо. Я буду твоїм провідником. Перелітаю найвищі гори й найбільші пустелі. Я не раз бачив замок чаклуна. Я прикликав Великого Кота, і він проведе тебе далі. Прощай!

Степовий Орел шугнув понад Ладю, махнув кілька разів потужними крилами і, скликаючи клетом звірів, полинув у високі хмари. А надвечір, коли вже довгі тіні лягали на землю, до Лади підповз тихо Великий Кіт.

— Ладонько, — промовив м'яко, — сідай на мене, тримайся моєї шиї!

Лада легко стрибнула на теплий хребет Великого Кота, і він негайно помчав у темну ніч.

Кілька днів підряд появлявся над ними Степовий Орел і пильно спостерігав, чи не загрожує їм небезпека. А одного дня заклекотів на тривогу і сплив широким колом униз.

— Уважай, Великий Коте! Женеться за вами Вовкула— ка-Сіроманець!

Великий Кіт прискорив біг.

— Чого нам боятися вовка? — здивувалася Лада. — Я з усіма звірями живу у приязні. Він напевно нічого злого нам не зробить.

— Це не звичайний вовк! — відповів Великий Кіт. — Це висланець чаклуна, жорстокий його помічник, лише прибрав собі вигляд вовка. Це вовкулака! Він і змієм прикидається ...

Великий Кіт не міг закінчити своїх пояснень. За ними появилася страшна потвора з широко роззявленою пащею. Кривава піна точилась у неї з-поміж великих гострих

зубів.

— Ви далі біжіть, — почули клекіт Степового Орла, — я сам буду битися з ним!

Лада оглянулася. Побачила, як Степовий Орел раптом згорнув крила і з неймовірною швидкістю помчався униз. Кинувся на вовкулаку і гострим дзьобом клюнув його у хребет. Вовкулака завив з болю, але поки спам'ятався, Степовий Орел знову напав на нього, запустив кігті в його шию і дзьобом бив по лобі. Вовкулака впав. За хвилину Великий Кіт з Ладодою були вже далеко.

Коли наближались до лісу, що темнів на обрії, з'явився знову Степовий Орел. .

— Вовкулака вилизує свої рани, і він уже для вас не страшний. На краю лісу відпочиньте трохи, поки прибуде Ведмідь-Вуйко. Він поведе тебе, Ладочко, далі.

Під лісом Лада щиро подякувала Великому Котові за поміч. Стояли тепер біля крислатого старого дуба. Великий Кіт не відступав від дівчинки. Він поклався біля неї і беріг її, повертаючи вуха на всі сторони.

Врешті з лісу долинули важкі кроки, десь недалеко тріщало гілля, і з-за дуба вийшов Ведмідь.

— Дорогий Вуйку, — відізвався Великий Кіт, — віддаю тобі під опіку нашу Ладочку!

Ведмідь привітався з ними й відповів:

— Знаю вже, знаю!

Він глянув угору, де кружляв у хмарах Степовий Орел. Орел звільна опускався додолу.— У лісі я не можу бачити вас, — заклекотіло згори. — Чекатиму вас по той бік лісу.

— За сім день! — пробурмотів Вуйко Ведмідь, — Раніше не зможу, дорога далека й важка, а ліс густий!

Лада сіла на Ведмедя, і він почвалав важкими кроками в лісову гущавину.

По дорозі зустрічали багато різної звірини. Лада бачила малих зайчиків на галявинах, коли Ведмідь тупав собі своєю дорогою, лисичок з довгими пухнастими хвостами, шляхетних оленів з крислатими рогами. Над лісовими водами вітали їх темні бобри, що вилазили із своїх майстерних підводних будівель і плескали об землю тугими хвостами. Великі, повільні тури виходили з логовищ і ревіли стиха.

— Бувайте здорові і щасливо повертайтеся! — вищали, нявкали, свистали й бурмотіли звірі, а Лада кивала їм привітно ручкою.

Коли вийшли на другу сторону лісу, Лада побачила перед собою нескінченну рівнину, сумну й мертву. Тільки зрідка росли невеличкі сухі кущі. В одному місці на обрії підіймався сірий пагорб, а на ньому виднів кам'яний, наче мертвий, замок.

Знов прилинув Степовий Орел і сів біля них на дерево.

— Не стрінете тепер ні звірів, ні квітів, — промовив. — Ми вже на землях чаклуна, що називає себе царем, а там, у даліні, його замок. Два дні ходи до нього. А я, хоч і страшно мені дуже, буду тобі, Ладочко, показувати шлях.

Лада попрощалася з Ведмедем і вдячно поцілувала його в щоку. Вуйко аж забурмотів з радості. Поглянув чорними очима на дівчинку й мовчки почвалав у ліс.

III

На диво, замок то появлявся, то зникав і, хоч Лада ніби щораз ближче підходила до нього, здавалося, він однаково далеко.

Надлетів Степовий Орел.

— Те, що бачиш, — відповів на запит Ладочки, — не справжній замок, а бісівська омана. Це — чари, якими чаклун приманює людей. Я повідомив про тебе Сороку, що самотно живе на дереві в замку чаклуна.

Лада все далі йшла навпростець. Ночувала в полі. Степовий Орел щораз рідше появлявся над нею. Зустрічала озброєних людей на конях і верблюдах, що провадили юрби невільників, які несли на собі вантажі, ледве тягнучи ноги. Сторожа підганяла батогами. Хто падав з утоми, того залишали на певну смерть з голоду і спраги.

Побачивши таке людське горе, Лада з великого смутку майже цілу ніч не спала.

Уранці зійшло бліде, втомлене сонце, затьмарене димом і мрякою. Вийшовши на дорогу, Лада побачила непроглядні юрби і шатра велетенського табору. Над ними бовванів кам'яними мурами замок чаклуна. Якись важкі випари підіймалися з недалеких багон.

Заклекотів у небі Степовий Орел. Лада споглянула вгору і раптом побачила, як два лучники націлилися з луків на її крилатого друга.

— Не стріляйте, не стріляйте! — крикнула дівчинка, підбігла до вояка й шарпнула його за сорочку. Стріла схибнула й упала на землю.

Лучник розлютився і закричав, а другий почав викручувати Ладі руки.

— Тебе що, на розвідку вислали? — спитав лютим голосом, і його обличчя викривилося жорстокою Гримасою.

— Ні, ні, — промовила крізь сльози Лада, — я хочу до чаклуна! Ой, болить, болить!

— До якого чаклуна? — питає з реготом вояк і ще сильніше скрутив її руки.

— До того, що забирає людей із собою.

— Чаклуном звеш його? Це наш цар царів! Пожди, самі заведемо тебе до нього.

Вони зв'язали Ладині руки довгим арканом, другий кінець його скріпили на сидлі й рушили до замку.

Лада бігла біля коней, обережно тримаючи торбинку з чарівною писанкою. Кілька разів спіткнулась на бігу, падала, і тоді вояки підтягали її мотузом.

"Щоб тільки не загинути з виснаження!" — думала Лада і збирала останні сили, щоб не піддатися знемозі. Боялася, що не зможе добігти до замку й урятувати своїх земляків із неволі.

Серед таких думок незчулася, як перед нею відчинилась потужна брама й потягли її на замкове подвір'я. Якись люди заговорили чужою їй мовою і, штовхаючи шаблями, повели до якоїсь залі. Там передали її чоловікові, і до мав гостру борідку й був зовсім лисий. Він насмішковано поглянув на неї своїми розкосими очима.

— Ге-ге-ге! — засміявся глумливо. — Хочеш до царя царів? Смішна ти і дурна, дівчино! Цар царів потребує ще багато невільників, щоб йому копали золото і кували зброю!

Він схопив Ладу кривими пальцями й попровадив до вікна.

— Глянь, — і показав рукою, — ідемо війною на твою вітчизну. Бачиш, скільки зібрав цар з далеких гір і пуш, з-за широкої ріки Волги: тих, що хочуть іти по воєнну здобич, і тих, що не хочуть. Байдуже це, бо над усіма стоїть певна сторожа. І твої земляки є між ними. Як може звільнити їх цар царів?

Тоді лисий чоловік потягнув її до другої залі. Вона опинилася перед самим царем царів. Сидів чаклун на щирозлотому стільці. Лада пізнала його. Це він проїжджав їхньою оселею. Тепер його обличчя було ще страшніше. Очі були вузькі й лихі, волосся з'їжалося над низьким чолом. Хижа зірвався з крісла й підбіг до Лади. Був малий на зріст, тіло мав важке, а ноги криві й короткі.

— Що у тебе в торбі? — промимрив. У голосі звучало недовір'я.

Він вирвав торбинку з рук Лади й висипав сухарі на підлогу.

Лада охнула. Писанка! Але яєчко було ціле й покотилося просто під ноги Лади. Побачивши, що у торбині нема нічого небезпечного, чаклун кинув її дівчинці. Лада збрала сухарі й поклала їх разом із писанкою в торбинку. В її очах бриніли сльози, вона ледве стримувалася від плачу. А чаклун лютував.

— Ти звідунка, ти прийшла шпигувати! — верещав.

— Ні, ні! — перечила Лада.

— Що? Не хочеш признатися? Смієш мені перечити? Геть з нею у в'язницю, у вежу!

Вхопили Ладу й повели. Сторожа насміхалася з неї. Лада мовчала. Беззахисна маленька дівчинка йшла поміж хижими вояками і не було нікого, хто промовив би до неї хоч одне добре слово.

Коли вийшли на замкове подвір'я, Лада почула скрегіт сороки. Справді, на сухій гілляці сиділа біло-чорна пташка і смішно кивала до неї своїм довгим хвостиком.

Дуже зраділа Лада. Все ж таки знайшовся хтось прихильний до неї.

Сім важких дверей і сім залізних замків замкнулося за нею, а останні двері начальник в'язниці відчинив золотим ключем, на диво малим. Біля кожних дверей стояли сторожі з широкими ножами і споглядали на Ладу дикими очима. Вежа, куди замкнули Ладу, була висока й темна. Тільки високо вгорі було маленьке віконце, крізь яке ледве просочувалося слабе, денне світло. Лада заридала.

Не знала, скільки часу проминуло, коли у вежу ввійшов старий чоловік. Він здивувався, чому таку малу дівчинку ув'язнили в цій страшній вежі.

— Я приніс тобі воду, — сказав тихим голосом. — Як ти називаєшся, дівчинко?

— Лада, — відповіла.

Так почали розмову. Ладочка розповіла про себе і про свій намір визволити свій народ, а дід слухаючи аж просльозився.

— З тобою ще не так зле, — сказав він, тебе не заб'ють скоро. Ти мусиш бути дуже важливою особою для царя царів, коли звелів замкнути тебе в цю вежу золотим ключем. Він зберігає цей ключ завжди у себе у кімнаті. Крім тебе, є тут ще молодий князенко. Але ключа замало. Щоб вийти звідсіля, треба знати ще кличку, а знають її тільки чаклун та начальник в'язниці. .

— Я сам, — провадив далі він, — довгі роки не виходжу з вежі. Не пускають. Вже

забув про сонце, не знаю, як співають пташки, як зеленіють ліси. Так, так, важке моє життя!

Він розповів, що зветься Остапом і що жив колись біля столичного міста Києва.

Коли дід пішов, Ладі спало на думку, чи не добути б чарівну писанку і не врятувати себе з неволі. Але це була тільки коротенька думка. Аж соромно стало дівчинці, що вона могла таке, подумати. Таж писанку вона призначила на те, щоб визволити не себе, а всіх бідних невільників.

IV

Нагло вгорі щось заскреготіло, заспівало. Лада глянула у високе віконце — там сиділа сорока. Вона з цікавістю приглядалася до Лади то одним, то другим оком, смішно повертаючи голівкою.

— Ти тут, Ладочко? — заговорила пташина. — Не бачу добре, темно у твоїй вежі.

— Це я, це я, сороко! — радісно озвалася Лада.

— Слухай уважно, що тобі скажу! — заскреготіла сорока. — Я бачила, як начальник в'язниці взяв золотий ключ і заніс його до чаклуна. Чаклун поклав його у своїй кімнаті на столі. Ти знаєш, що ми, сороки, дуже любуємось у блискучих предметах, у всьому, що так гарно сіяє довкола. Я буду сторожити кімнату чаклуна і як тільки відчинять вікно, вхоплю золотий ключ. А тепер мушу летіти. Не журись, Ладонько!

Лада сиділа тепер сама-самісінька. Відчула голод і добула з торбинки сухарі. Почала їх гризти, попиваючи водою із дзбанка.

Насторожилася від дивного шелесту, ніби притаєного шарудіння. Почала наслухати. Справді, в кутку вежі щось то шкрябало. Врешті з малої дірки висунулася мишка.

Лада не злякалася — навпаки, дуже зраділа тендітною тваринкою.

— Ходи до мене, мишечко! — кликала її, подаючи кусник сухаря.

— Ах, яка я вдячна тобі, Ладочко! — заговорила мишка. — Тут так рідко можна знайти щось їстівне.

Лада поділилася з мишкою останками свого сухаря, а мишка хрупала, аж тряслися її маленькі вушка. Коли обидві попоїли, Лада налила на свою долоню трохи води й подала її мишці.

— За твоє добре серце я хочу віддячитися, — сказала мишка. — Що можу зробити для тебе?

Лада сама не знала, що може вдіяти така маленька тваринка для неї. Мабуть, ніщо! Але розповіла своє горе. Коли згадала про таємну кличку у в'язниці, мишка зраділа.

— В цьому я можу тобі допомогти. Я знаю всі дірки у стінах і в підлозі та всі найменші ходи. Підслухаю це таємне слово і скажу тобі. А коли визволишся, не забудь про нещасного маленького князенка!

— О, ні, не забуду! Ні про князенка, ні про діда Остапа.

Надвечір, коротко перед заходом сонця, на вікно сіла сорока. В її дзьобі. блищав золотий ключ. Вона знову поглянула додолу одним оком, опісля другим і скинула ключ на підлогу.

— Бачиш, Ладочко, я дотримала слова. І ще переказую тобі, що я зустріла мишку. Вона біжить до тебе. Махнула мені хвостиком, а це значить, що все добре!

За хвилинку мишка справді вбігла до вежі.

— Я знаю кличку! Я знаю кличку! — запищала й раділа танцюючи по долівці в'язниці. — Ось вона, ось вона!

Підійшла до Лади й тихенько заговорила: "Толо-мі-прес". Три рази повторила це слово.

— Я почула його, як змінювали сторожу. Тепер можеш тікати. Я вже йду.

І мишка зникла в дірці.

Лада стулила усточки — тепер прийшла найважливіша хвилина. Щоб тільки не зробити якої помилки, щоб не переплутати!

Узяла торбинку з писанкою, відчинила золотим ключем двері й вийшла з вежі. Скоро підбігла до сусідніх дверей і тим самим ключем звільнила князенка.

— Виходь скоро, князенку! Не маємо багато часу. Треба втікати!

Хлопчина здивовано дивився на дівчинку й не рухався. Він мав на собі одяг, знищений довгим ув'язненням, колись барвистий і багатий. Збентежений появою дівчинки, князенко все ще стояв, заворожений фіялковими оченятами Лади.

— Скоро, скоро! — прошепотіла дівчинка й потягнула князенка за руку. Обое побігли.

З бічної ніші вийшов дід Остап.

— Збирайтесь, дідусю, з нами! Втікаємо із в'язниці!

Дід Остап стрепенувсь і з великої несподіванки не знав, що робити. Хапав то накривало, то глиняний глек на воду, ставив усе на місце, бігав по келії, хапався за голову. І знову Лада потягла його до виходу.

Скоро стали перед високою брамою, кутю грубим залізом. Аж тепер Лада не знала, що робити далі.

— Стукаймо! — гукнув князенко і почав кулаком гримати у двері. Заскрипів старий замок, і перед ними з'явився велетень з червоним шрамом на лиці.

— Толо-міпрос, — прошепотіла Лада до нього, і велетень відступився. Побігли далі до інших дверей і так без труднощів вийшли з замку.

Раптом обізвалася сорока. Лада не могла її зобачити, бо вже стало зовсім темно. Сорока порадила їм іти далі, а то й бігти без упину, щоб уникнути погоні, опісля завернути кілька разів у різних напрямках, тоді ворожі вояки не зможуть піти їхніми слідами.

— Я буду летіти перед вами і даватиму вам знаки голосом! — заскреготіла вона і вже майнула вбік. За нею побігли всі троє, взявшись за руки, щоб не розгубитися.

З цієї сторони замку не було війська. Ішли й бігли наперемінку чистим полем цілу ніч. Аж ранком зупинилися в широкому заїзді, де готувалася до від'їзду багата купецька валка. То були арабські купці, які заплатили чаклунові велике мито за переїзд його землями.

— Ви куди мандруєте? — спитав їх купець і привітно погладив Ладу по голівці.

— До Києва! — відповів дідусь.

— Гм, — подумав купець, — далека й небезпечна дорога! Не раджу теж іти мимо замку. Я їду до Києва з товарами, можу взяти вас із собою. Поїдемо бічними шляхами.

Подякували арабському купцеві за його ласку. Він звелів привести верблюдів. На одного сів дід Остап, а на другому примістилися Лада з князенком. Їхній верблюд мав два горби, між якими був прилаштований критий намет і м'які сидження з килимами.

Поки рушили, Лада і князенко пильно й уважно приглядалися одне до одного. Лада помітила непокірний чуб у князенка, а цей чуб стирчав так смішно, що дівчинка аж пирснула сміхом. А князенкові сподобалися її фіялкові очі і малий цікавий носик. Лада усміхнулася до нього:

— Я зовуся Лада.

— А я — Андрійко.

Князенко розповів, що він походить із Чернігова, малого, але дуже гарного міста.

Валка рушила. Верблюд хитався лагідно на ходу, і князенко замовк, сонливо споглядаючи на Ладу. І дівчинку огорнула сонність після таких хвилюючих пригод. Вона засунула завіси намету і м'яко вмостилася на сидженнях. Скоро поснули обоє Глибоким спокійним сном.

V

Сім тижнів їхали до Києва. Під час постоїв Лада відшукувала діда й питала, як він себе почуває. А дід Остап наче відмолодів, спав небагато, розглядав околиці й милувався давнонебаченою природою.

Одного дня Лада почула поклик Степового Орла:

— Шасливого повороту!

Лада відгукнулася:

— Дякую, Орле, за поміч! Живи довго і щасливо!

Десь у степу занявжав у кущах Великий Кіт. І його вітала дівчинка приязними словами. А коли проїжджали лісом, вийшов з-поміж дерев Вуйко-Ведмідь.

— Гу-гу-тгу! Це я, не лякайтесь!

Купець не розумів МОВИ ведмеда. ЙОГО' кінь стрибнув убік, і купець націлився на ведмеда з лука. Але Лада скрикнула:

— Не стріляйте його! Він мій приятель!

Купець здивовано глянув на Ладу. Валка спинилася.

— Так, мій друг!

Лада стрибнула з верблюда.

Остовпіли купці, бачачи таке дивне диво: маленька дівчинка без страху підходить до страшного звіра й цілує його в щоку. А ведмідь бурмотить щось, роззявляє велетенську пащу й легко-легенько обіймає лапами дівчинку.

І Лада розповіла арабам про свої дивні пригоди.

їхали далі до Києва радісні й веселі. Одного дня побачили велику ріку. То був Бористен-Дніпро. Його води пливли широкими плесами кудись у далину. На березі ріки стояло сім київських горбів із сімома стами церков, палаців і веж. То був столичний

Київ, див-город.

— Ось у цих горах, — розповідав дід Остап, — спочиває наше зачароване військо.— У великій печері сплять озброєні лицарі три сотні років! Вони ждуть, поки у хвилину горя й лиха прийде хтось до них і пробудить їх із твердого сну. Тоді вони підуть у бій і знову ляжуть спати.

— Але, — зідхнув дід, — люди забули, де лицарі сплять і як їх пробудити!

В'їхали в місто. Купці збиралися відпочити у заїзді, а Лада хотіла зараз же бігти до палацу Великого Князя. Так і попрощалися Лада й князенко з добрими людьми, гарно кланяючись їм і бажаючи багато щастя й успіху.

Увійшли без перепон до палацу, і підручний зголосив їх володареві України-Руси. Великий Князь вийшов до гостей і спитав:

— А чого вам потрібно від мене, дти? Чи може ви, дідусю, маєте яку справу?

Тоді Лада почала розповідати свої пригоди, а в той час володар цікаво споглядав то на її носик, то на непокірний чуб князенка. Врешті промовив:

— Ти, Андрійку, залитись у мене, поки я повідомлю твоїх батьків. Дуже дякую тобі, Ладуню, за те, що визволила Андрійка з неволі. В нагороду ви всі з дідусем можете замешкати у моєму дворі.

Але Лада ще не скінчила:

— Великий Князю! Ще хочу сказати, що чаклун з півночі йде з могутнім військом на нас.

Великий Князь споважнів і задумався.

— Нам доносили про це наші звідуні, і ми готуємось до бою.

Наступного дня Ладуня побачила опанцерованих у залізо перших лицарів, що вирушали з Києва в похід проти ворога.

Невдовзі появились на обрії тисячі й тисячі ворожих наїзників. Над їхніми полками повівали червоні прапори, а здалеку темніли дими спалених осель.

Великий Князь сказав:

— Могутні сили зібрав ворог, а в мене лицарів мало. Чи встоїмо з нашими силами проти такого сильного напасника? Як би не було, не посоромимо землі нашої! Будемо битися до загину!

Затрубили герольди у срібні сурми і лицарі пішли в бій.

Князенко теж. пішов на війну, йому дали маленький панцер і меч. Він пригладив свого чуба й подав Ладі на прощання руку. Але чуб зараз же піднявся знову вгору.

Лада побігла на оборонний мур, щоб зорити за боєм. Коли княжі лицарі вийшли в рівних лавах, над ними повівав блакитний прапор із білим хрестом. У Ладиних очах стали сльози. Це ж бо мала горстка йшла на змаг з полчищами ворога. Сиділи на конях спокійно і ждали наказу до бою. Між ними видніла маленька постать князенка. Кожний лицар славен, кожний пишний. А з поля нісся гамір і рев багатьох тисяч ворожих вояків.

Лада поглянула на місто. Блищали золочені бані собору Святої Софії, дома й розкішні палати бояр. Вулиці були повні народу. Всі пожильці передмість поховалися

за оборонні мури, вони не знали воєнних хитрощів і їхнім завданням було тільки боронити місто з мурів і стрільниць.

VI

Лада раптово пригадала заворожених лицарів у підземеллі київських гір. Ждуть там, щоб хтось закликав їх до воєнного діла, до оборони рідної землі.

Лада збігла з мурів і, обминаючи юрби народу, попростувала за місто. В руці тримала обережно таємничу писанку.

— Як пробудити заворожених лицарів? — питала по дорозі людей. — Де вони сплять? Як їх знайти?

Нічого не довідалася. Одні не мали часу відповідати маленькій дівчинці, що ставила такі питання, інші нічого не знали, а ще інші сміялися з неї. Тільки одна старенька бабуся відповіла:

— Не знаю, доню, і ніхто не знає в місті. Але вони є, і їх треба знайти.

Лада почула збільшені крики і гуркіт бою. Побігла ще раз на мури і побачила, як княжі лицарі кинулися на ворога, як сікли їх мечами, а ворог засипав їх стрілами так густо, що інколи ті стріли закривали небо. З ревом кидалися полчища чаклуна на княжі війська.

Лада дуже злякалася. Бачила, що, лицарі не встоять і ворог наступатиме на місто. Вона кинула писанку об землю. Писанка розбилась, шкаралупа лежала тепер коло її ніг.

— Писанко, писанко, рятуй Київ, пробуди заворожених лицарів!

Раптом шматки шкаралупи рушилися, склались до купи, і писанка покотилася по дорозі. За нею побігла Лада. Писанка котилася вулицями, людям попід ноги і викотилася за місто. Котилася стежками, підскакувала на камінцях, пробігала поміж бур'янами, все нижче й нижче в яр. Вже минули другу гору. Ладині ноги втомились і понівечились, а писанка котилась далі й далі, аж зупинилась під кущем, що ріс біля скелі.

Лада розгорнула віття й побачила у скелі широку щілину. Писанка покотилася туди, і Лада стрибнула за нею.

У довгому проході було темно. Але чим темніше ставало, тим сильніше світло виходило з писанки. Врешті вона засяяла барвами, якими була розмальована так сильно і яскраво, що Лада бачила кожний камінець і кожну заглибину у скелі.

Прохід ставав щораз ширший, знагла дівчинка опинилась у великій підземній залі-печері. Зі стін соталося світло, і Лада побачила довгі кам'яні столи, а біля них на долівці сотні сплячих збройних лицарів. На лицарях блищала бойова зброя, а в руках тримали вони наготові гартовані мечі. Біля лицарів дрімали зі спущеними головами білогриві коні.

Писанка викотилася на середину залі і зупинилася.

Спершись на кам'яному столі, спочивав найкращий лицар, увесь у криці, з великими срібними острогами, у пернатому шоломі, прикритий голубою киреєю.

— Прокинься, лицарю! — прошептіла Лада, торкнувши його злегка рукою. —

Рятуй нашу батьківщину!

І враз задзвеніло довкола залізо, зірвалися лицарі, кинулись до коней. Найстарший з них, отой, що спав біля стола, підняв Ладу з землі й посадовив на свого коня. Писанка покотилася перед ними. Лицарі рушили учвал вирубаним у скелі проходом.

Ще хвилина — і вони виїхали в поле. Там ішов бій. Оточені ворогами княжі воїни відбивалися останками сил. Лада побачила між ними Великого Князя. Схвильовано шукала очима Андрійка і — знайшла. Пізнала його непокірну чупринку. Його малий меч рубав направо й наліво. Билися завзято, проте кожний міг помітити, що княжим лицарям приходить кінець.

Воевода пробуджених лицарів допоміг Ладі зістрибнути з коня й підніс угору меч.

— За вітчизну! — крикнув до своїх, і вони кинулися вперед.

Під ударами княжих воїнів ворог подався назад. Великий Князь із своїми дружинниками оточив шатро "царя царів", і чаклун не встиг навіть добути меча, не мав часу й сісти на коня. Одним ударом меча Великий Князь зняв йому голову з плечей.

Княжі лицарі стиснули ворога з обох боків, і полчища наїзників розбіглися по полю. А коли поширилась вістка, що чаклун не живе, то наче яка полуда-омана спала їм з очей. Вони зупинились і почали збиратись у гурти залежно від того, з якої поневоленої країни хто походив. Останній спротив ставила ще сторожа чаклуна, але самі його вояки розгромили її дощенту. Люди з княжих земель зібралися під стягами Великого Князя.

Поневолені народи, визволені тепер від оманливих 'чарів, раділи несподіваною свободою. Настало велике свято перемоги.

До всіх цих подій здалеку приглядалася дівчинка Лада. Вона виконала своє завдання і могла тепер, спокійно

вернутися до своєї сім'ї. Але, коли готувалася відійти, побачила коло своїх стіп чудесну писанку. Підняла її обережно, загорнула в листок соняшника і поклала у торбинку. Вона знала, що писанка втратила свою чудодійну силу, стала звичайною крихкою писанкою, яких багато є в Україні.

— А де поділися заворожені лицарі? — спитала писанку, помітивши, що вони кудись то зникли.

Писанка мовчала. Що ж, звичайна київська писанка. Зате обізвалися польові дзвіночки:

— Не питай писанки, Ладочко! Питай Золотого — Соняшника. Він тужить за сонцем, обертає до нього голову й усе бачить.

Золотий Соняшник устряв у розмову:

— Заховалися знов у своє підземелля ті лицарі, мужі відважні, на зріст високі, лицем красні! Ждуть, аж знову колись прийде на них бойова потреба. Сплять і дожидають.

У Лади навернулися на очі сльози. Так дуже хотіла попрощатися з ними! Пішла поволі в напрямі до міста, бо туди вела її дорога додому.

А в місті вже її шукали. Сам князенко гасав конем вулицями столиці і, коли здалеку побачив малу постать дівчинки, аж закричав з радості.

Наступного дня відбувся на княжому дворі гучний бенкет. По одному боці стола сидів дід Остап. Він теж брав участь у вчорашньому бою, як умів і як міг. Лада була пишно одягнена, мала на собі золоті намиста і чільце з самоцвітами. Мистці і скоморохи співали пісень та грали на гусях і арфах. Після м'ясива подавали до столу мигдалеві торти, креми з битої сметани й інші ласощі. Усі, хто був у залі, оглядали незвичайну писанку, що красувалася у срібній чаші по середині стола ...

А після того підвівся Великий Князь, розгорнув пергамен з печатями і прочитав, що його наслідником має стати князенко Андрій. Коли скінчив, знадвору почувся клекіт Степового Орла. Він передавав привіт від звірів Ладиної вітчизни.

За кілька років, коли Андрійко став Великим Князем, відбулося гучне весілля на княжому дворі. Лада сиділа побіч нього на золотому престолі, а на голові мала корону Великої Княгині. Біля них сиділи дідусь і бабуся, дід Остап та. княжі дорадники й бояри. Всі раділи і святкували щасливу подію. Народ вітав своїх володарів, бо знав, що рід їх красен і надходять щасливі часи для всіх. Писанка зберігалась у княжій скарбниці. Всі жили довго і щасливо.